

Predrag Terzić*
*Institut za političke
studije, Beograd*

Verski i kulturni mozaik Soluna

Mark Mazover, *Solun – grad
duhova: hrišćani, muslimani,
Jevreji 1430–1950*, Dosije
studio, Beogradska otvorena
škola, Beograd, 2017.

„Solun – grad duhova: hrišćani, muslimani, Jevreji 1430–1950” delo je Marka Mazovera (*Mark Mazower*) čije se prezime, prema Slobodanu G. Markoviću, piscu predgovora ovog izdanja, pogrešno prenosi i koje bi trebalo izgovarati kao Mezaouer. Ono predstavlja značajno istorijsko i kulturološko štivo, koje, prikazujući život jednog grada, unutrašnju dinamiku međusobnih odnosa etničkih i religijskih zajednica koje ga nastanjuju, način upravljanja, privredne, posredničke i trgovinske odnose, objašnjava procese koji su se na

relativno sličan način odigravali i u drugim balkanskim gradovima u periodu koji počinje turskim osvajanjima i meri se desetinama generacija. Time ova knjiga postaje značajna i za čitaoce iz Srbije.

Prilazeći predmetu istraživanja, Mazover ne teži da napiše udžbenik o petovekovnom periodu svetske, odnosno evropske istorije, već se autorova novina u oblasti političkog, kulturnog, odnosno šireg socijalnog aspekta određuje kao pokušaj da kroz istraživanje političkih, kulturnih, religijskih i privrednih odnosa u jednom gradu istraži šire implikacije međuetničkih i religijskih odnosa koje dobrim delom obuhvataju zajedničku istoriju većine balkanskih država. Upravo zbog toga pisanje ovakvog dela nikako se ne može svrstati u red nastojanja sentimentima vezanih pisaca da ispišu istoriju svog kraja, nego se na prvom mestu radi o stručnoj i naučnoj težnji naučnika ka rasvetljavanju istorijskih perioda koji su, svaki na svoj način, uticali na promene, na nazadovanja i napredovanja, na nastanak etničke i religijske šarenolikosti, na sukobe i doba mira, a sve u dugom periodu od otomanskih osvajanja, preko nastanka nacionalnih država na Balkanu, pa sve do početka pedesetih godina dvadesetog veka.

---

* predragterzic@yahoo.com

U prvom delu knjige Mazover započinje opis istorijskog kretanja prikazivanjem osvajanja grada od strane Osmanlija, a u stvari seže još dalje u prošlost, objašnjavajući čitaocu da je Solun dobio ime po ćerki Filipa Makedonskog, odnosno Aleksandrovoj polusestri Tesaloniki.

Turci su posle opsade Soluna 1430. godine uspeli da osvoje grad i nametnu svoju upravu. Početne godine osmanlijske uprave dovele su do mnogobrojnih promena u životu grada. Nekada razvijeno mesto od čitavih 40.000 stanovnika opustelo je dolaskom Turaka. Populaciona praznina nastala osvajanjem iskorišćena je od strane novih vlasti za naseljavanje osmanskog stanovništva, a uvećanje broja muslimana neumitno je vodilo i drugim promenama, među kojima su prednjačile arhitektonske. Ipak, iako teži da na nepristrasan način prikaže kako se u gradu, koji je još uvek čuvao vizantijski izgled, podižu džamije, vakufi i druga obeležja novopridošle vere i kulture, smatramo da je Mazover iz vizure evropske civilizacije preneglasio negativnost promena nastalih turskim osvajanjima, pri čemu se stiče utisak da se način života doseljenih, svakodnevne navike, arhitektura, ali uopšte uzev i njihova kultura, posmatraju manje vrednim.

Mazover nastoji da prikaže značaj ukaza Ferdinanda i Izabele o progonstvu Jevreja 1492. godine, koji je Solunu doneo nove stanovnike – Jevreje. U isto vreme, grad je uvećavao i broj žitelja, tako da je do 1520. godine stanovništvo dostiglo brojku od 30.000 ljudi. Međutim, dolazak Jevreja u Solun ne treba posmatrati

samo kroz uvećavanje brojnosti stanovništva, jer je prihvatanje izbeglica dovelo i do usložnjavanja verskog mozaika grada, izgradnje novih religijskih objekata, ali i znatnog pospešivanja ekonomskih prilika.

Etnički mozaik Soluna bio je još složeniji od verskog. Autor primećuje da ako su se među pravoslavnim stanovništvom mogli razlikovati Grci, Sloveni, Jermeni ili Arbanasi, među muslimanima je postojalo mnoštvo grupa. Bilo je i konvertita. Kada je samoproklamovani jevrejski verski vođa iz sedamnaestog veka Sabataj Cevi prešao u islam, za njim je pošla i čitava grupa njegovih sledbenika, koji su se kasnije nazvali „maminima“. Pored mamina, u Solunu su živeli marinosi, ali i janičari. Ipak, smatramo da se autorovo isticanje da muslimani u Solunu nikada nisu uspeli da postanu većina može shvatiti i kao njegov pokušaj da dokaže da Solun nikada nije postao grad s dominantnom islamskom kulturom, odnosno da je bio i ostao „hrišćanski“.

Pored oslikavanja etničkog i verskog mozaika, Mazover prikazuje i ekonomski život, govoreći da je, zahvaljujući luci, ali i vezama trgovaca različitog porekla, Solun postao značajno trgovačko mesto, koje radi trgovine žitom, začинима, kafom, pamukom posećuju Srbi, Bugari, Nemci... da u Solun pristiže roba iz Zapadne Evrope, s Crnog mora, Severne Afrike, Srednjeg istoka.

Pokušavajući da analizira odnos putnika sa Zapada prema mestima u Osmanskom carstvu, Mazover objašnjava da su zapadni posetioci već prilikom samog dolaska u gradove

na Istoku glavne nedostatke primećivali u odsustvu javnih prostora, trgova i širokih ulica, pri čemu ulice nisu imale nazive, a ni brojeve. Do promena dolazi već u drugoj polovini devetnaestog veka. U tom smislu, autor naglašava da je Solun bio prvi grad u Osmanskom carstvu u kome je, 1868. godine, osnovano Gradsko veće, a na promenu spoljašnjeg izgleda uticala je mogućnost eksproprijiranja privatne svojine zarad javnih potreba. Mesto uskim i neuređenim ulicama ustupali su široki bulevari, uvedeno je gasno osvetljenje, poboljšano snabdevanje vodom, 1894. godine počeli su da se koriste tramvaji s konjskom vučom, a četiri godine kasnije ulice dobijaju prva imena.

Iako je navedeni pristup putnika sa Zapada dominantno shvatanje evropskih posetilaca ne samo tog doba, a izgradnja modernih objekata, primena tehničkih dostignuća i promena životnih navika sa stanovišta Evropljana predstavljala napredak, Mazover ne samo da propušta da se prema ovom pristupu kritički odredi i

distancira od shvatanja nadmoći zapadnoevropske kulture i civilizacije, već u potpunosti podleže evrocentričnom mišljenju kojim se druge kulture posmatraju kao manje razvijene, čak primitivne.

Put kojim je Solun krenuo u smeraj devetnaestog veka nastavljen je i u narednim decenijama. Poslednje promene u istorijskim kretanjima u Solunu do Drugog svetskog rata obuhvataju porast broja i izmenu strukture stanovnika. Tako je posle Lozanskog mirovnog ugovora 1923. godine u Grčku stiglo više od milion pravoslavnih hrišćana, a mnogi od njih postali su stanovnici Soluna. Već 1928. godine od 236.000 stanovnika, Grci su činili tri četvrtine. S druge strane, tokom 1943. godine započeo je pomor solunskih Jevreja, u kom je u Aušvic deportovano oko 45.000 Jevreja, žitelja Soluna. Preživelo je tek manje od jedne dvadesetine. Time je gotovo ugašena i druga kultura koja je vekovima gradila duh grada. Solun je postao grad nacionalne, grčke kulture.